

**Een archeologisch inventariserend
veldonderzoek (IVO) door middel van
bureau- en booronderzoek, bij het
busstation te Zwartsluis, gemeente
Zwartewaterland (Ov.)**

A.J. Wullink

ARC-Rapporten 2005-53

Geldermalsen
14 juni 2005
ISSN 1574-6887

1 Inleiding

1.1 Aanleiding tot het onderzoek

Ingenieursbureau MUG heeft aan Archaeological Research & Consultancy (ARC bv) opdracht verleend voor het uitvoeren van een archeologisch inventariserend veldonderzoek (IVO) aan de Stationsweg 5 in Zwartsluis. De aanleiding tot het onderzoek zijn de voorgenomen bouwwerkzaamheden op de onderzoekslocatie. Het booronderzoek is, in combinatie met het milieukundig veldwerk, uitgevoerd op 27 april 2005 door MUG, onder begeleiding van drs.A.J. Wullink van ARC bv.

1.2 Ligging van het onderzoeksgebied

De onderzoekslocatie is gelegen in het centrum van Zwartsluis. In het noorden en noordwesten grenst de locatie aan het Buitenkwartier. Ten noorden van deze weg ligt een kolk. In het oosten en zuiden grenst de onderzoekslocatie aan de provinciale weg. In het zuidwesten bevindt zich een groenstrook. De onderzoekslocatie heeft een oppervlakte van circa 1,7 ha. De onderzoekslocatie is weergegeven in afbeelding 1 en afbeelding 2. Op de onderzoekslocatie bevindt zich een busstation met bijbehorende garages. De gehele onderzoekslocatie is verhard met klinkers.

1.3 Objectgegevens

ARC-Projectcode	2005/106
Provincie	Overijssel
Gemeente	Zwartewater
Plaats	Zwartsluis
Toponiem	Busstation
Kaartblad	21E
Coördinaten	201.115/517.095
CIS-code	12132
Geologie	Laagpakket van Walcheren op Formatie van Nieuwkoop
Bodem	Veen- en/of zeekleigronden

1.4 Doel van het onderzoek

Het inventariserend veldonderzoek bestaat uit een bureau-onderzoek, gevolgd door een booronderzoek. Het bureau-onderzoek heeft tot doel om aan de hand van bekende gegevens de archeologische verwachting van het onderzoeksgebied te bepalen. Het booronderzoek dient vervolgens om de archeologische verwachting te toetsen en eventueel aan te vullen. De conclusie van het IVO leidt tot een aanbeveling met betrekking tot het te volgen traject.

1.5 Werkwijze

Voor het bureau-onderzoek werd gebruik gemaakt van Archis (centrale landelijke archeologische database), geologische en bodemkundige kaarten, historisch-topografisch kaartmateriaal en diverse bronnen op internet.

22-04-2005

Afbeelding 1 Topografische kaart van Zwartsluis en omgeving. Bron: Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek/Archis II, 22 april 2005, bewerkt door A.J. Wullink.

Om de uit het bureau-onderzoek naar voren gekomen archeologische verwachting te toetsen, werden op het onderzoeksterrein tien boringen gezet. Deze boringen zijn verspreid over de locatie gezet om een juiste, algehele, indruk van de bodemopbouw te kunnen krijgen. De boorlocaties zijn weergegeven in afbeelding 2. De boorkernen werden zorgvuldig uitgelegd, waarbij de opeenvolgende bodemlagen precies konden worden beschreven en opgemeten. Vervolgens werd de bodemopbouw per boring beschreven en werd er gelet op de aanwezigheid van archeologische indicatoren zoals aardewerkfragmenten, houtskool, fosfaatvlekken, vuursteen, natuursteen, verbrand leem en bot. Voor het boren is gebruik gemaakt van een verlengbare edelmanboor met een diameter van 7 cm, een zuigerboor met een diameter van 5 cm en een guts met een diameter van 3 cm.

Naast het boren is, voor zover mogelijk, een oppervlaktekartering uitgevoerd, bestaande uit het aflopen van het gehele terrein. De vondstzichtbaarheid was, als gevolg van de verharding, nihil.

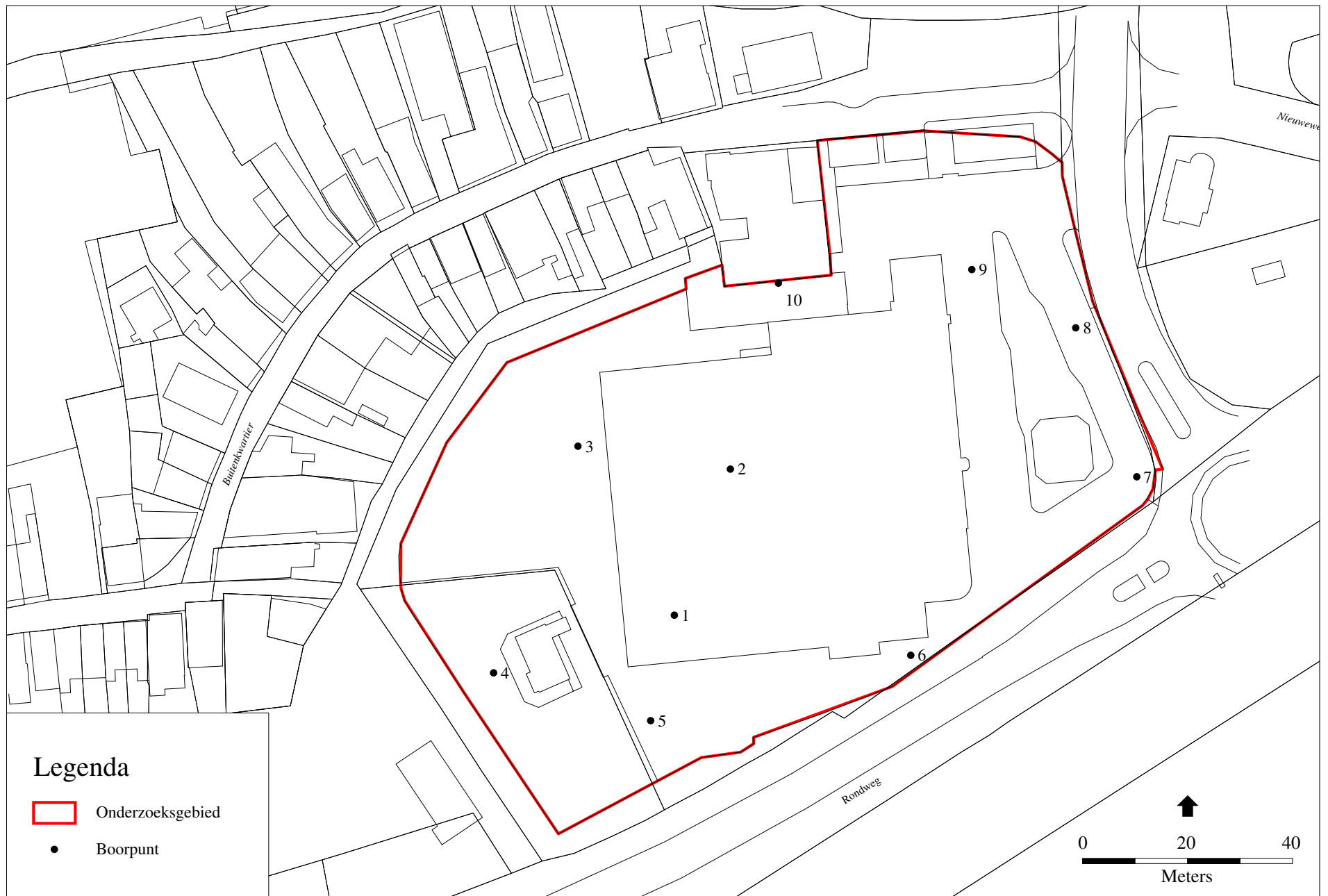
2 Resultaten

2.1 Bureau-onderzoek

Zwartsluis ligt op het punt waar het Meppelerdiep in het Zwarte Water uitkomt. Het Zwarte Water ontspringt bij Zwolle en vormt de benedenloop van de Overijsselse Vecht. Via het Zwolle-IJsselkanaal staat het Zwarte Water in verbinding met de IJssel. Het Zwarte Water mondt uit in het Zwarte Meer, één van de randmeren van het IJsselmeer. Uit de geologische overzichtskaart (1:600.000) van het NITG-TNO, die is gebaseerd op De Mulder et al. (2003), blijkt dat de omgeving van Zwartsluis geologisch gezien zeer divers is. Ten noorden van Zwartsluis bevinden zich deels afgegraven veengebieden (de Wieden). Dit veen behoort tot de Formatie van Nieuwkoop. Rondom het Zwarte Water is op het veen zeelei en -zand afgezet (Formatie van Naaldwijk, Laagpakket van Walcheren). Op een aantal plaatsen rondom het Zwarte Water liggen de mariene afzettingen direct op de pleistocene ondergrond. In het gebied tussen het Zwarte Water en de IJssel, ten zuiden van Genemuiden, worden zanden van de Formatie van Boxtel aangetroffen, met daarop fluviatiele afzettingen van de Formatie van Echteld, met inschakelingen van veen (Formatie van Nieuwkoop).

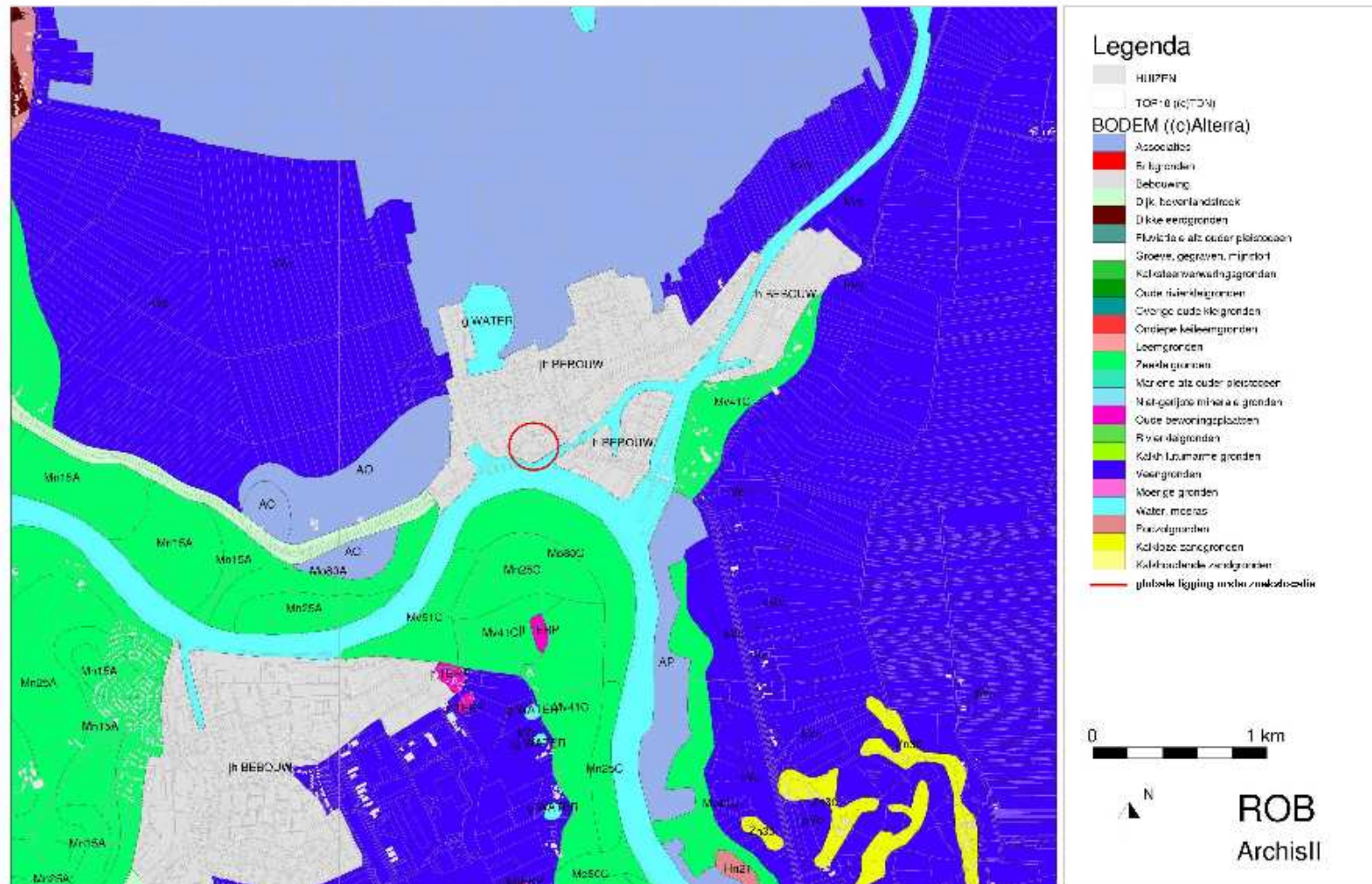
De bodemkaart van Zwartsluis en omgeving geeft een meer gedetailleerd inzicht in de opbouw van het gebied. Zwartsluis zelf wordt niet afgedekt door de bodemkundige kaart, maar uit de omliggende gebieden blijkt dat aan de noordzijde van het Zwarte Water een van smalle strook zeeleigronde wordt aangetroffen en daarbuiten de veengronde. Aangezien de onderzoekslocatie aan het Zwarte Water ligt, is het waarschijnlijk dat daar ook zeelei op veen wordt aangetroffen.

Zwartsluis dankt zijn naam aan de sluis in het Meppelerdiep en wordt voor het eerst vermeld in 1398. In de daarop volgende eeuwen is Zwartsluis een bloeiende handelsplaats van waaruit turf uit het Drents-Overijsselse achterland naar Holland wordt geëxporteerd. Ook was Zwartsluis tijdens de Gelderse Oorlogen (eerste helft 16e eeuw) en de Tachtigjarige Oorlog een gewild bolwerk, omdat het de toegang

Afbeelding 2 Ligging van de boorpunten. Kaart: B. Schomaker.

22-04-2005

Afbeelding 3 Bodemkaart van Zwartsluis en omgeving. Bron: Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek/Archis II, 22 april 2005

vormde tot Drente en Groningen.¹

Op de kadastrale kaart uit 1832² is te zien dat het Buitenkwartier, met een smalle strook bebouwing aan de zuidkant, aan het water ligt. Dit betekent dus dat de onderzoekslocatie toentertijd nog niet bestond. De groenstrook die aan de zuidwestzijde van de onderzoekslocatie ligt, is al wel aangegeven. Op een kaart uit 1866 uit Kuijper's Gemeente Atlas³ is te zien dat ten zuiden van het Buitenkwartier een strook land ligt. Op de historisch landgebruikskaart van Alterra, die in Archis beschikbaar is, is te zien dat zich in 1900 op die strook land een rietmoeras bevindt. Volgens een medewerker van Arriva dateert het oudste deel van de garage op het busstation uit het tweede decennium van de 20e eeuw.

De onderzoekslocatie wordt, vanwege de bebouwing, niet afgedekt door de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW 2e generatie). De in de omgeving gelegen veen- en zeekleigronden hebben echter een lage verwachtingswaarde, waardoor verwacht kan worden dat dit ook voor de onderzoekslocatie geldt. Er zijn geen archeologische monumenten in de omgeving van de onderzoekslocatie. Er zijn wel twee archeologische waarnemingen gedaan rondom het Meppelerdiep. De eerste waarneming (meldingsnr. 17939, zie afb. 4 betreft een neolithische hamerbijl, de tweede (meldingsnr. 23109) een hamerbijl uit de Bronstijd, die tijdens baggerwerkzaamheden is aangetroffen.

2.2 Bodemopbouw

De bodemopbouw is weergegeven in bijlage 1, een overzicht van de boorpunten in afbeelding 2. In de boringen wordt onder de klinkers zand aangetroffen, soms afgewisseld met kleiige lagen. Het zand bevat soms schelpen of puin. Dit pakket zand is opgebracht. In alle boringen, uitgezonderd de boringen 9 en 10, werd onder het opgebrachte zand een zandige of kleiige sliblaag aangetroffen. De top van deze sliblaag ligt tussen 240 en 310 cm beneden maaiveld (m –mv), behalve in boring 8, waar de top op 110 cm –mv ligt. De sliblaag is over het algemeen enkele tientallen centimeters dik en gaat geleidelijk of abrupt over in minder humeuze zanden en kleien. Deze zanden en kleien bevatten schelpen. Boring 3 is doorgezet tot 475 cm –mv. In deze boring werd vanaf 450 cm –mv sterk kleiig veen aangetroffen dat op 470 cm –mv over gaat in mineraalarm veen.

Het beeld dat uit het booronderzoek naar voren komt, komt overeen met dat uit het bureau-onderzoek. Op het veen, waarvan de top op ca. 450 cm –mv ligt, worden mariene zanden en kleien aangetroffen, met aan de top een sliblaag. Dit slib moet in een rustig milieu bezonken zijn. Uit het geraadpleegde kaartmateriaal blijkt dat de onderzoekslocatie na 1832 verland moet zijn en er een rietmoeras is gevormd. In dit moeras kan het slib zijn afgezet.

2.3 Vondsten

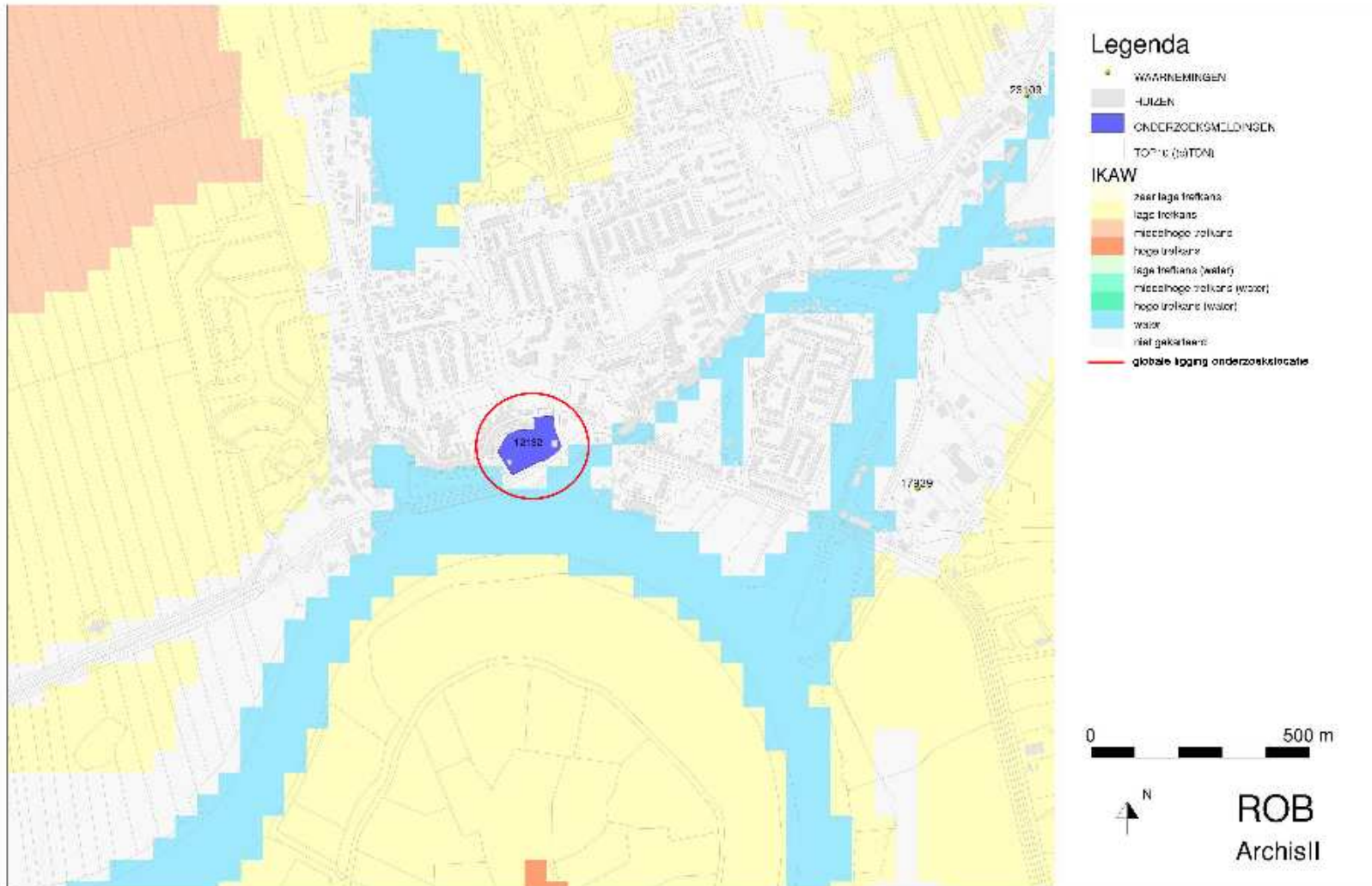
Er zijn geen archeologische vondsten aangetroffen tijdens het veldonderzoek. Ook zijn er geen niveaus of lagen met een mogelijke archeologische verwachting aan-

¹www.zwartewaterland.nl

²www.dewoonomgeving.nl

³www.kuijsten.de

22-04-2005

Afbeelding 4 Interactieve Kaart Archeologische Waarden van Zwartsluis en omgeving. Bron: Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek/Archis II, 22 april 2005

geboord, er zijn daarom geen monsters genomen.

3 Conclusies en aanbeveling

Uit het inventariserend veldonderzoek is naar voren gekomen dat de onderzoekslocatie tot 1832 binnen het mariene bereik moet hebben gelegen, waarbij zand en klei is afgezet. Na 1832 is de onderzoekslocatie verland, waardoor er een rietmoeras kon ontstaan. In dit rietmoeras werd nog wel slib afgezet. Uiteindelijk is dit moeras gedempt en opgehoogd met een pakket van max. 3 m zand, waarnaar de locatie werd bebouwd. Er zijn geen archeologische resten aangetroffen.

Gezien de bodemopbouw en het ontbreken van archeologica wordt geadviseerd geen verder archeologisch onderzoek uit te voeren op de onderzoekslocatie. Mochten er tijdens de bouwwerkzaamheden alsnog archeologische vondsten worden aangetroffen, dan dient dit onverwijld aan de provinciaal archeoloog van Overijssel⁴ te worden gemeld.

Literatuur

Mulder, E.F.J. de et al., 2003. *De ondergrond van Nederland*. Groningen/Houten.

⁴mw. drs. S. Wentink, 038-4213257.

Bijlage 1 Boorstaten

De afkortingen die in de tabel gebruikt worden:

Ks1	klei, zwak siltig	Vm	veen, mineraalarm	Zs2	zand, matig siltig
Ks2	klei, matig siltig	XXX	verrommeld	Zs3	zand, sterk siltig
Ks3	klei, sterk siltig	Zk2	zand, matig kleiig	h3	sterk humeus
Vk3	veen, sterk kleiig	Zs1	zand, zwak siltig		

boring 1

<i>diepte</i>	<i>lithologie</i>	<i>extra</i>	<i>grens</i>	<i>kleur</i>	<i>opmerkingen</i>
40	Zs1		scherp	geel	
120	Zs1		scherp	geelbruin	
200	Zs1		scherp	donkergrijs	
250	Zs1		scherp	bruingrijs	schelpen
320	Zs2	h3		zwartgrijs	slib, schelpen

boring 2

<i>diepte</i>	<i>lithologie</i>	<i>extra</i>	<i>grens</i>	<i>kleur</i>	<i>opmerkingen</i>
50	Zs1		scherp	geel	
90	Zs1		scherp	geelbruin	
250	Zs1		scherp	donkergeel	
310	Zs1		scherp	bruingrijs	
360	Zs2	h3	geleidelijk	zwart	slib, schelpresten
450	Zs1			grijszwart	

boring 3

<i>diepte</i>	<i>lithologie</i>	<i>extra</i>	<i>grens</i>	<i>kleur</i>	<i>opmerkingen</i>
50	Zs1		scherp	grijs	
90	Zs1		scherp	geelzwart	
190	Zs1		scherp	geel	
210	Zs1		scherp	oranjegeel	Fe-inspoeling
240	Zs1		scherp	geelbruin	
300	Zs1		scherp	grijs	
350	Zs1	h3	scherp	zwart	slib, schelpen
400	Zs1		scherp	grijs	veel schelpen
450	Zs1		scherp	grijszwart	schelpen, zand slecht gesorteerd
470	Vk3		scherp	grijs	
475	Vm			grijszwart	

boring 4

<i>diepte</i>	<i>lithologie</i>	<i>extra</i>	<i>grens</i>	<i>kleur</i>	<i>opmerkingen</i>
20	Zs1		scherp	grijsgeel	
50	Zk2		scherp	grijszwart	
190	Zs1		scherp	geel	
200	Ks1		scherp	bruin	plantenresten
250	Zs1		scherp	geelbruin	schelpen
300	Ks3	h3		grijszwart	aan top slib en plantenresten

boring 5

<i>diepte</i>	<i>lithologie</i>	<i>extra</i>	<i>grens</i>	<i>kleur</i>	<i>opmerkingen</i>
30	Zs1		scherp	bruinzwart	
180	Zs1		scherp	geel	
190	Ks1		scherp	bruin	
240	Zs1		scherp	geelbruin	Fe-inspoeling
260	Zs3	h3	geleidelijk	zwart	slib, plantenresten
275	Zs1			grijs	gestuit

boring 6

<i>diepte</i>	<i>lithologie</i>	<i>extra</i>	<i>grens</i>	<i>kleur</i>	<i>opmerkingen</i>
60	Zs1		scherp	geelgrijs	
180	Zs1		scherp	geel	
240	Zs1		scherp	oranjegeel	grof zand, slecht gesorteerd, Fe-inspoeling
300	Zs1		scherp	geelbruin	grof zand, slecht gesorteerd
320	Zs3	h3		zwart	slib

boring 7

<i>diepte</i>	<i>lithologie</i>	<i>extra</i>	<i>grens</i>	<i>kleur</i>	<i>opmerkingen</i>
90	Zs1		scherp	grijsbruin	licht puinhoudend, kleibrokken aan basis
210	Zs1		scherp	donkergeel	
230	Zs1		scherp	grijsgeel	
290	Zs1	h3	geleidelijk	geel	slib
320	Zs1			zwartgrijs	

boring 8

<i>diepte</i>	<i>lithologie</i>	<i>extra</i>	<i>grens</i>	<i>kleur</i>	<i>opmerkingen</i>
50	Zs1		scherp	grijsgeel	
100	Zs1		scherp	donkergeel	
110	Ks2	h3	scherp	zwart	slib
190	Zs1		scherp	grijsgeel	
250	Ks2		scherp	donkergrijs	
300	Ks2			donkergrijs	humeuze bandjes, schelpen

boring 9

<i>diepte</i>	<i>lithologie</i>	<i>extra</i>	<i>grens</i>	<i>kleur</i>	<i>opmerkingen</i>
100	Zs1		scherp	grijsgeel	
150	Ks1			bruin	puin, houtskool, gestaakt op puin

boring 10

<i>diepte</i>	<i>lithologie</i>	<i>extra</i>	<i>grens</i>	<i>kleur</i>	<i>opmerkingen</i>
100	Zs1		scherp	bruingrijs	
170	Zs1		scherp	donkergeel	
200	XXX		scherp	zwart	puin, dakleer/teer
250	Zs1		scherp	geel	
300	Zs1			grijs	